

KİTAB CİLDİNİN İNKİŞAF MƏRHƏLƏLƏRİ

Elmin, ədəbiyyatın inkişafı olmadan, əlbəttə ki, ümumilikdə kitab mədəniyyətinin inkişafından danışmaq olmaz. Orta əsrlər Azərbaycan tarixi yüzlərlə alim, mütəfəkkir, şair və sənəçilərin adı ilə zəngindir.

Hələ Ərəb xilafətinə qədər Azərbaycanın yazıçı və alimləri alban əlifbası ilə ana dilində xeyli əsərlər yazmış və tərcümə etmişlər.

Artıq sübut olunmuşdur ki, «Avesta» başqa dildə (pəhləvi dilində) yazılsa da Azərbaycan ərazisində yaranmış ilk əlyazma kitabıdır.

Avestadan xeyli sonra yaranmış dünya şöhrətli abidələrimizdən sayılan «Kitabi – Dədə Qorqud» ilk ana dilli Azərbaycan əlyazma kitabıdır (3, s.19).

Azərbaycan müəllifi tərəfindən yazılmış ilk çap kitabı N.Tusinin «Təhriri-Öqlidis» kitabı hesab olunur.

Orta əsrlər Azərbaycan kitabının əsas müəllifləri – şairlər, lüğətçilər, dilçilər, filosoflar, tarixçilər, riyaziyyatçılar, astronomlar və dövlət xadimləri olmuşlar. Lakin demək lazımdır ki, bu dövrdə elm və poeziya, kitabçılıq (xəttatlıq, nəqqaşlıq, cildçilik və s.) və kitabxanaçılıq ayrı-ayrı yaradıcılıq sahələri olsa da, bir çox mütəfəkkir şəxslər öz yaradıcılığında bu sahələri birləşdirirdilər. Şairlər həm də filosof, xəttat, kitabxana sahibləri idilər, bir çox məşhur xəttatlar isə poeziyanın sirlərinə, elmin müxtəlif sahələrinə dərinləndirilmiş adamlar idilər.

Orta əsr müsəlman ölkələrində öyrənilməsi zəruri sayılan on iki fənni (Quran, təfsir, hədis, ədəbiyyat, əruz, coğrafiya, tarix, inşa, xəttatlıq və s.) hamıdan «mükəmməl bilən mənəm, mən» deyən şair, həm də mahir xəttat, bacarıqlı kitab ustası olmuşdur.

Xəttatlığı X əsrin məşhur ərəb alimi, xəttatı və dövlət xadimi İbn Müqlədən (ərəb əlifbasına nöqtələri o əlavə etmişdir) yaxşı bildiyini yazmışdır. Kitaba böyük sevgi ilə yanaşan Nizami Gəncəvi «Alıcı olmasa, tanınmaz gövhər» deyir. Kitabın cildi də məzmunu kimi gözəl olmalıdır ki, «məğmun etməsin gövhər satanı».

Hələlik əldə edilən məlumata görə, İran, Türkiyə, İngiltərə, Fransa, Amerika və s. kitabxana və muzeylərində Nizaminin 900-ə qədər cildlənmiş əlyazma əsəri vardır (3, s.16). Professor R.Əliyevin Londonun «İndia offis» kitabxanasında «Sirlər xəzinəsi»nin 1239-cu ildə Gəncədə üzü köçürülmüş və səliqə ilə cildlənmiş bir əlyazma nüsxəsini aşkar etməsi elmdə sensasiya doğurmuşdur. Professor tapdığı əsərlə yanaşı, onun gəncəli xəttatının da əl qabiliyyətini yüksək qiymətləndirmişdir.

M.Füzuli ilə bir dövrdə yaşamış Azərbaycan yazıçısı, alimi, tərcüməçisi, xəttatı və kitab tərtibçisi Xızır Əbdül Hadi oğlu Bəvazici sağ əli ilə şikəst olsa da, sol əli ilə «Gözəl Azərbaycan» – türk nəsxə ilə bir çox kitab yazmışdır. Həmin iri həcmli kitablardan biri Hüseyn Tiflisinin «Ən mükəmməl yuxuyozma» («Kamil-ət-Təbir» kitabıdır. Bəvazici həmin kitab və daha başqa iyirmi kitab əsasında azərbaycanca-ərəbcə-farsca üçdillilik izahlı lüğət yazmağa başlamış və onu 1501-ci ildə bitirmişdir. 1547-ci ildə Bəvazici bu kitabı təkmilləşdirərək yenidən köçürmüş və Türkiyə hökmdarı Sultan Süleymana hədiyyə etmişdir. 660 səhifəlik bu kitabda 1470 sözün izahı verilmişdi. Mətn qara, sərlövhələr qırmızı mürəkkəblə parlaq ipək kağızda yazılmışdır. Kitabın qiymətli daş-qaşlarla bəzədilmiş cildi kim tərəfindən mənimsənildiyindən sonradan ona qara meşin cild çəkilmişdir. Həmin kitab müxtəlif ünvanlardan keçərək dörd əsrdən sonra Azərbaycan EA Əlyazmalar İnstitutunun xəzinəsinə daxil olmuşdur. Hər bir xalqın yazısı, yazı alətləri, yazı materialları, kitab və kitabxana tarixi dünya mədəniyyəti tarixinin bir qolu, tərkib hissəsidir. Bəşər mədəniyyəti xəzinəsini bir sıra tükənməz incilərlə zənginləşdirilmiş Azərbaycan xalqının da yazı və kitab tarixi çox qədim zamanlara gedib çıxır.

Qədim azərbaycanlılar piktoqrafik işarələr (məzmunun

rəsm və ya ardıcılığı ilə verilməsi) bürüncəyindən çıxıb öz fikirlərini mixi yazı (fonetik əlifbaya qədər istifadə edilən ideoqrafik yazı növü), alban (Azərbaycan) əlifbası, kufi xətti (ərəb əlifbasının bədii xətt növü), ərəb əlifbası, kiril, latın əlifbaları və s. yazı növləri ilə ifadə edənə qədər uzun bir inkişaf yolu keçmişlər.

Orta əsrlərdə Yaxın və Orta Şərq xalqları qamışdan düzəldilmiş qələmdən, Avropa xalqları XIX əsrin birinci yarısından əvvəl lələk qələmdən, Uzaq Şərq ölkələri isə fırçadan istifadə etmişlər (2, s.222).

Bir sıra xalqlar kimi azərbaycanlılar da XIX əsrin sonuna qədər müxtəlif yazı alətlərindən istifadə etmişlər: daş qələm, metal (dəmir, polad), sümük qələm, qrifel (stil), üçkünc taxta qələm, çubuq qələm, lələk, fırça və s.

Azərbaycanlıların istifadə etdikləri yazı materiallarının, professor Ə.Mirəhmədovun dili ilə desək, «müasir çap kitabının ən qədim sələflərinin hələlik bizə məlum olan növləri bunlardır: daş lövhələr, gil lövhələr, tunc lövhələr, qrifel taxtaları (üstünə mum çəkilmiş lövhələr – poliptiklər), ağac qabığı, taxta lövhələr, saxsı, sümük, metal, ipək parça, papirus, perqament (ipək, dana, keçi, balıq, ceyran, bəbir dərisi), kağız Azərbaycanda kitab mətnlərinin və s. yazıların çin sayağı ipək parça üzərində fırça və qara yazılması da indiyə qədər heç kəsin diqqətini cəlb etməmişdir. Çindən Azərbaycana və digər ölkələrə ipək parçalar kəsilmiş və kəsilməmiş şəkildə göndərilirdi. Müəlliflər və xəttatlar onların üstünü yazandan sonra kitab blokları kimi üst-üstə yığıb cildçiliyə verərdilər.

Tarixi mənbələrdən aydın olur ki, birinci minilliyin sonuna qədər məktub və kitab yazmaq, yazılı abidələri cildləmək və s. məqsədlər üçün daha çox perqamentdən istifadə olunmuşdursa, ikinci minilliyin ilk əsrlərində qələm və fırça sahibləri ilə yanaşı cildçilər də papirus, perqament, adi kağızdan başqa, ipək parçadan da çox istifadə etmişlər.

Sultan Məhəmməd Təbrizi, onun oğlu və tələbəsi Məhəmməd kimi məşhur Azərbaycan kitabçılarının laklı cildlər hazırlamaq, onları bəzəmək işində görkəmli bir usta kimi tanınması da

tarixin həmin qaranlıq səhifələrinə aiddir.

Azərbaycan, Şərq və ümumiyyətlə, dünya kitab mədəniyyətinin inkişafında papirus çox mühüm rol oynamışdır. Bir çox xalqlar, məsələn, almanlar indi də kağıza «papir», fransızlar «papye», ingilislər «peyper», latışlar «peypers» deyirlər. Papka sözü də papirus sözündən əmələ gəlmişdir. Bu gün dünyanın bir sıra kitab xəzinələrində xeyli miqdarda yazılı papirus bürmələri saxlanılmaqdadır. Məsələn, Misir, yunan, latın, qibtı, ərəb, aramey, Avropa, fars (pəhləvi), Suriya, gürcü... papirus abidələri dörd min illik inkişaf yolu keçərək zəmanəmizə qədər gəlib çatmışdır.

Eramızdan 100 il əvvəl yunanlar dəridən (perqamentdən) yazı materialı kimi istifadə etmək sirrini kəşf etmiş və onu dünyaya yaymışlar. İlk Azərbaycan şairi, alimi və filosofu Zərdüştün «Avesta» kitabı 12 min inək dərisi üzərində yazılmışdır.

Tarixçi alim İsmayıl Hüseynovun məlumatına görə digər kağız növləri ilə yanaşı, Çin bambuk kağızı da Azərbaycana qədər geniş yayılaraq, tədriclə papirusu və perqamenti sıxışdırıb istehsalatdan çıxarmışdı. Buna baxmayaraq, kitablar yenə də bəbir dərisi və s. perqament növləri ilə cildlənirdi. Kitablar aləmində bir sıra yeniliklər ərəblərin ceyran dərisini və Çinin ipək kağızını bu gün işlətdiyimiz adı kağıza çevirmələrindən sonra mümkün olmuşdur. Bununla belə, bir sıra məlumatlar göstərir ki, Azərbaycan xəttatlarının papirus və perqamentlə əsasən IX-X əsrlərdə vidalaşmalarına baxmayaraq, cildçilər bu kimi davamlı materiallardan uzun müddət istifadə etmişlər.

Orta əsrlərin canlı mətbəələri xəttatlar (kitab üzü köçürənlər), nəqqaşlar, müsəhhihlər (korrektorlar), səhhaflar (bərpaçıları), rəssamlar və müğəllidlər (cildçilər) idi. XI-XIII əsrlərdə Gəncədə kitabxana ilə yanaşı cildxana və xəttatlıq məktəbi də olmuşdur.

Məşhur Herat kitabxanasının işi haqqında yazılan hesabatda kitabxananın əsas fəaliyyət sahələri ilə yanaşı, 18 nəfər rəssam, xəttat, cildçi, mütərcim haqqında maraqlı məlumat vardır (3,

s.35).

Kitabın cildi – kartondan, dəridən, parçadan, kağızdan, pommerdən və digər materialdan olub, kitabın blokuna yapışdırılır, bərkidilir. Cild kitabın blokunu xarici təzyiqlərdən qoruyur. Bundan başqa cild eyni zamanda kitabın «paltarı» rolunu oynayır və kitabın bədii tərtibatını təşkil edir. Cild kitabın xarakterini açır, kitabın yazıldığı, buraxıldığı dövr haqqında məlumat verir.

Cildin prototipi – diptix adlanırdı. Diptix bir-birinə bərkidilmiş iki sümük, ağac və ya metal plastikdir. Belə plastiklər xarıcdən qıymətli daşlarla bəzədilirdi, daxildən isə mumla bərkidilirdi. Qədim Yunanıstanda və Romada diptix geniş yayılmışdı.

XVII əsrin sonuna qədər cildlər əsas etibarilə ağacdən hazırlanırdı. Belə ağaclar kitabın bloku ölçüsündə kəsilir, rezinlərin köməyi ilə kitabın blokuna bərkidilirdi. Xarici tərəfdən cild dəri ilə örtülürdü.

Kitabların cildi dekorativ metallarla örtülürdü, qızıl, gümüşlə bəzədilirdi. Metalın altına bahalı parça – barxat, atlas çəkilirdi ki, bu da dərinin möhkəmliyini artırırdı. Belə cildlər əsasən dini kitablara çəkilirdi. Həmin kitablar böyük dini bayramlarda, tədbirlərdə nümayiş etdirilirdi. Belə ciddə hazırlanmış ilk kitab 1392-ci ildə boyar Fyodor Koşkinin sifarişi ilə hazırlanmış və hal-hazırda Moskvada dövlət kitabxanasında saxlanılan Evanqeliya olmuşdur. Belə maraqlı kitablardan biri İ.Fyodorovun 1564-cü ildə hazırladığı «Apostol» kitabıdır (4, s.196).

XIX əsrin ortalarına qədər ümumi xarakterli kitabların cildləri şabalıdı rəngli qalın inək dərisindən, daha sonralar isə nisbətən ucuz növlərdən – qoyun, at, keçi, donuz dərisindən hazırlanırdı.

XX əsrin əvvəllərindən etibarən əsas cild materialları kimi karton, cild parçası və bir neçə növ kağızdan istifadə edilməyə başlanıb.

Karton kağız kimi bitki mənşəli lifdən ibarətdir. Cild üçün karton lazımdır. Kartonun qalınlığı kitab blokunun qalınlığına və çəkisinə uyğun gəlməlidir. Blok qalın olduqca cild üçün karton

da qalın götürülür. 1 və 2 Nöli cild üçün kartondan nə tələb olunur? – o möhkəm olmalıdır, laylarla ayrılmamalıdır (1, s.16).

Ən çox yayılmış karton növləri Kolenkor və Liderindir.

Kolenkor – orta qalınlıqlı pambıq parçadır. Tərkibində kraxmal və rəng vardır. Kolenkor nazik suya davamlı plyonka ilə örtülür, Kolenkor yapışqan buraxmayan nisbətən ucuz materialdır.

Liderinin əsasını parça təşkil edir. Bu əsasən suya və yapışqana davamlı materialla örtülür. Liderin möhkəm və nisbətən cəzbedici materialdır. Belə cildlə əsasən kiçik formatlı kitablar buraxılır. Nisbətən bahalı materialdır. XX əsrin yarısından sonra Liderin – pambıq – kağız – parçadan cildlər geniş yayılmağa başlandı.

Son zamanlar plastmas, sintetik plyonkadan cild materialı kimi geniş istifadə edilir.

ƏDƏBİYYAT

1. Allahverdiyev V. *Kitablar haqqında kitab. B.: Gənclik, 1972. – s. 96.*
2. *Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası. Cild 5. B.: ASE, 1983. – 346 s.*
3. *Azərbaycanda nəşriyyat işi. B.: Yeni nəsil, 2000. – 194 s.*
4. Добкин С.Ф. *Основы издательского дела и книгопечатания. М.: Книга, 1983. – с. 196.*

Рамиз Гамидов

ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПЕРЕПЛЕТ КНИГ

РЕЗЮМЕ

Статья посвящен пути развития этапы переплет Азербайджанских книг, начиная средних веков до нашего времени.

Şəhla QULIYEVA
Müəllim

POLİQRAFIYA İŞİNDƏ İSTİFADƏ OLUNAN BƏZİ CİLD MATERIALLARI

Kitab və kitabçılıq işi meydana gələn zamandan bu günümüzdə qədər cild və cild materialı kitabın qoruyucu funksiyasını daşımış, tərtibat işində gözoşxayan kitab cildinin meydana gəlməsində müstəsna rol oynamışdır. Bu məqalədə kompüter texnologiyasının inkişaf etdiyi müasir dövrümüzdə kitab, jurnal və s. nəşrlərin poliqrafik icra keyfiyyətində tətbiq edilən cild materialları və onların xassələri haqqında danışacağıq.

Cild materiallarına cild parçaları, onların əvəzədiciləri, tikis materialları və cild qapaqlarında basmanaxış üçün folqa, həmçinin, cild yapışqanları aiddir.

Cild qapaqları hazırlamaq üçün tətbiq edilən yapışdırma cild materiallarına daxildir: cild kolenkoru, parça lederin, bumvinil və s.

Cild qapaqları konstruksiyasından və tətbiq edilən materiallardan asılı olaraq tiplərə ayrılır və nömrələnir. Onu da qeyd edək ki, nəşrin tərtibat layihəsində I-IV cild tipləri broşürə üz qapaqlarına aid edilir.

Digər ən geniş yayılmış cild nömrələri aşağıdakılardır:

5 №-li cild. Karton üzlər və altlıq bir material növündən olan kötüklə birləşdirilir, qıraqları isə başqa material növü ilə örtülür. Burada müxtəlif materialların kombinasiyalarından istifadə etmək olar. Cildin üzü kağızla örtülərsə, ona lak, yaxud sellofan (laminasiya) örtük üsulu tətbiq oluna bilər.

6 №-li cild. Bir material növündən hazırlanır: məsələn, tamamilə kartondan hazırlanmış qırağı kəsik cild qapağı.

7 №-li cild. Tamamilə örtülü cild qapağıdır. Onun da karton əsası var. Örtük müxtəlif çeşidli materiallardan ola bilər. Məsələn, sintetik tərtibli kağız, parça və s.

8 №-li cild. Qıraqları üstədən yapışdırma karton olur və dörd

tərəfdən qatlanan materialla örtülür. Yapışdırma karton kötüyə hər iki tərəfdən qatlanan material çəkilir.

9 №-li cild. Karton qıraqları kantlı olur, dörd tərəfdən qatlanmış materialla örtülür. kötük rolunu kant materialı oynayır (1, s. 257-258).

Qeyd edək ki, 8-ci və 9-cu cild qapaqları, adətən, xüsusi bədii nəşrlər və reklam nəşrləri üçün tətbiq olunur.

Cild kolenkoru (nişasta - kaolin cild materialı) boyanmış, yaxud boyanmamış pambıq parçadan - mitkaldan ibarətdir. Bu parçanın hər iki tərəfinə - üz və astar tərəflərinə nişastalı maddələrdən, minerallardan və üzvi boyalardan ibarət örtük çəkilir.

Cild kolenkoru aşağıdakı markalarda buraxılır:

KOK markalı - adi cild kolenkoru. Cild qapaqları hazırlamaq üçün istifadə olunur.

KOF markalı - yüngülləşdirilmiş adi cild kolenkoru.

KMK markalı - modern cild kolenkoru. Boyalarla rənglənməmiş pambıq parçadan hazırlanır.

Cild kolenkorunun keyfiyyəti aşağıdakı texniki tələblərə cavab verməlidir: Su ilə birtərəfli isladılma zamanı cild kolenkorunun burulması müəyyən olunmuş normaya azı 15 saniyə ərzində çatmalıdır. Qatlanan zaman kolenkorun səthində çat olmamalıdır, uzun müddət Günəş şüaları altında qalandan sonra rəngində cüzi dəyişiklik olmalıdır və s.

Öz xarici görünüşünə, xüsusilə səthinin donuqluğuna, rəng çalarlarının və fakturaların müxtəlifliyinə görə cild kollektoru poliqrafiya tələblərini tamamilə təmin edir. Lakin onun aşağıdakı nöqsanları da vardır:

a) pərdəsi suya davamlı deyildir və buna görə də material özünün gözoxşayan görünüşünü itirə bilər;

b) kolenkor tez çirk götürür;

c) nisbətən tez köhnəlir və pərdəsi qismən qopub tökülür;

ç) cild qapaqları hazırlanan zaman yapışqan kolenkorun bu üzündən o biri üzünə keçə bilər;

d) nişasta pərdəsi fakturanı və parçanın qüsurlarını örtmür,

bu isə cild kolenkorunun xarici görünüşünə təsir göstərir;

e) cild kolenkoru istehsal etmək üçün yeyinti xammalı: nişasta və kazein sərf olunur;

ə) cild kolenkoru əlverişsiz şəraitdə saxlandıqda kif ata bilir (1, s.260).

Ştapel cild parçası. Ştapel parçalar süni, məsələn, viskoz liflərdən hazırlanır. Açıq toxuma fakturalı ştapel cild yapışdırma materialı viskoz və asetat ipliyindən parçadır.

Açıq toxuma fakturalı ştapel cild parçası adətən müxtəlif bədii, siyasi və elmi-texniki ədəbiyyat nəşrlərinin cildlərinin hazırlanması zamanı istifadə olunur və onun tətbiqi bəzi nəşrlərin bədii tərtibatını yaxşılaşdırmağa imkan verir.

Parça liderin. Parça liderin (*almanca* "leder" - dəri sözü) üz tərəfinə nitrosellüloz dekorativ-mühafizə örtüyü çəkilmiş pambıq-parça əsasdan ibarətdir. Parça liderin üç markada istehsal olunur:

A markalı - yuxarıda göstərilən tərkibli nitroörtüklü liderin;

B markalı - əvvəlkinə analoji, lakin səthi poliamidlə naxışlanan liderin;

V markalı - üz tərəfi nişasta-kaolin ilə qrunatlanmış, sonra bir dəfə, liderin üçün adi tərkibli nitroörtüyü olan liderin - nitroörtüklü kolenkor tipli liderin.

Parça liderin xarici görünüşünə və suvadavamlılığına görə təbii dərinin (gönü) xatırladır. O, yapışqan çəkilən zaman xarici görünüşünü və basmanaxış relyefini dəyişmir.

Onun səciyyəvi xüsusiyyəti yüksək dərəcədə elastikliyidir, buna görə də cild qapaqlarını hazırlayan zaman yapışqanlıq dərəcəsi yüksək olan cild yapışqanından, məsələn, sümük yapışqanından istifadə edilməlidir.

Kağız liderin - cildə çəkilən materialdır öz xarici görünüşünə görə parça liderindən heç seçilmir, lakin mexaniki möhkəmliyi (xüsusən, qatlayanda, cıranda) ondan çox geridir.

Kağız liderin pambıq parça liderinə qənaət etmək və cildə çəkilən materialın qiymətini ucuzlaşdırmaq məqsədilə istehsal olunur. Kağız liderinin mexaniki möhkəmliyi yüksək olmadığına

görə çox məhdud miqyasda işlədilir. Ondan əsasən, kötüyü parça lederindən, yaxud cild kolenkorundan olan quruma cild qapaqları hazırlanan zaman və yazı malları istehsalında istifadə edilir.

Bumvinil. Bumvinil (*rusca* "bumaqa" - kağız və "vinil qatranı" sözlərindən) yapışdırma cild materialı (Hollandiyada istehsal edilən "balakron" tipli) - 1 m²-nin kütləsi 80 q olan ağardılmamış sulfatlı sellülozdan kağız-əsasın səthinə əridilmiş polivinilxlorid sopolimer plastiki (vinilxloridin və vinilasetatin dioktilfталat 85:15 sopoliteri) çəkməklə alınır.

Bumvinil müxtəlif rənglərdə, basmanaxışla, şəkil çəkilməklə və laklanmaqla buraxılır. Bumvinilin səciyyəvi xüsusiyyəti onun mexaniki cəhətdən kifayət qədər möhkəmliyindədir, onun xarici görünüşü çox yaxşı təsir bağışlayır, fakturası təbii gönə oxşarlıq yaradır. Bumvinildə çap etmək və basmanaxış vurmaq ancaq xüsusi təyinatlı boyalarla və folqalarla mümkündür. Belə ki, adi cild boyaları gec quruyur, adi folqa isə pis yapışır. Cild folqasının keyfiyyəti o qədər də yaxşı olmadığından onunla istibasmanaxış çətindir.

Qeyri-toxunma cild materialları. Qeyri-toxunma lifli materiallar bir neçə üsulla hazırlanır. Qeyri-toxunma materiallar istehsalı olduqca məhsuldar və iqtisadi cəhətdən faydalıdır. Qeyri-toxunma materiallar bircinslidir, nə uzununa, nə də eninə istiqamətlənmiş (kağızdan fərqli olaraq), mexaniki möhkəmlik dərəcəsi yüksəkdir (çırılma qüvvəsi 10-15 kq-dır). Hazırlanma prosesi rahatdır, broşürləmə-cildləmə işlərində çətinlik törətmir, kağıza və kartona müxtəlif yapışqanlarla asan və möhkəm yapışır, isladıldıqda demək olar ki, deformasiyaya uğramır və burulmur, lakin bir qədər uzana bilir.

Sap, tənzip və kaptal.

Sintetik saplar - kapron (perlon, silon) və anid (naylon və didiron) - poliamid polimerlərdən hazırlanır.

18 - K markalı sintetik kapron saplar kitab və broşürələri tikmək üçün ən yaxşı materialdır. Bu saplar pambıq saplardan

çox nazik və iki dəfə davamlıdır; kapron sapla tikilmiş blokların qalınlığı az, deşik yerləri kiçik olur, tikən zaman saplar demək olar ki, qırılmaz.

Termosaplar qızdırılarkən əriməyən viskoz ipək və qızdırılan zaman əriyən və sap-ərişi kağıza yapışdıran polipropilen liflərin ikikomponentli kombinasiyasıdır. Termosapların ərimə temperaturu 260-320 °C-dir. Termosaplar kötük falslarda dəftərləri bənd etmək üçün tətbiq olunur.

Poliqrafiya tənzipi kətan kimi boş toxunmuş, çox appreturalanmış pambıq parçadır. Təyinatından asılı olaraq tənzip iki marka ilə buraxılır: BO - blokdüzəldən aqreqatda kitab bloklarının kötüklərinə yapışdırmaq üçün; NŞ - saplatikmə maşınlarında kitab blokları tikmək üçün.

Kaptal bortik adlanan qıraqları 1,5-2 mm qalınlıqda olan 13-15 mm enində lentdir. Kaptal müxtəlif rəngli ipək, yarıipək və pambıq saplardan toxunur.

Kaptalı qalın (10 çap vərəqindən artıq) kitabların davamlılığını artırmaq və görünüşünü daha da yaxşılaşdırmaq üçün kötüyə hər iki tərəfdən yapışdırırlar. Bundan başqa, kaptalın bortiki kitabı cildin kötüyü ilə blok arasına toz keçməsindən qoruyur. Lent-kaptal olduqca çox appreturalanmalı (apretlənməli) hamar, lifsiz olmalıdır (1, s. 266-267).

ƏDƏBİYYAT

1. Beryozin B.İ. *Poliqrafiya materialşünaslığı*. -B.: Maarif, 1987. - 296 s.
2. *Nəşriyyat işi*. -B.: "Yeni Nəsil" Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi, 2001. -218 s.

Шахла Кулиева

НЕКОТОРЫЕ ПЕРЕПЛЕТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ В ПОЛИГРАФИЧЕСКИХ ДЕЛАХ

РЕЗЮМЕ

В статье говорится о некоторых переплетных материалах используемых в полиграфических делах.